

Keywords: book conservation, mounting

Az AKBARNAMA lapjainak restaurálása és paszpartuzása

(Conservation and mounting of leaves from the Akbarnama).

V&A Conservation Journal. No. 24. July 1997. 14-17. pp.

Wheeler, Michael – Battisson, Clair

Fordította: Kiss Márta

Lektorálta: Kastaly Beatrix

Az *Akbarnama* figyelemreméltó kézirat, amely 116 aprólékosan és részletesen kidolgozott miniatúrát tartalmaz. A kézirat szövegét olvasva és miniatúráit látva, képet kaphatunk Akbar császár életéről és koráról. Az illusztrációknak a szép látványon felül egyedülálló dokumentációs értékük van. Az alakok magas fokú kimunkálása, valamint a realiztikus táj a horizonton, nyilvánvaló bizonyíték az európai művészet hatására, mivel ez a stílus ebben az időszakban Nyugat-Európában volt általános.

A kézirat szövegének tekintélyes része van a londoni Viktória és Albert (V&A) Múzeumban. Ezt az első, bemutató kötetnek gondolják, amely világszerte felkelti a kutatók és tudósok érdeklődését. Ennél fogva ez a kézirat a V&A Múzeum gyűjteményében kivételes kulturális értéket képvisel, és a kezelést tekintve elsőbbséget élvez.

Történeti háttér

Akbar 1543-ban született Pakisztánban. Apja, Humaján halála után, 13 évesen került trónra. Humaján, száműzetése alatt, megismerkedett két iráni művésszel, Mir Sajjid Alival és Abdus Samaddal, akik később Humaján szolgálatába álltak, majd Akbar uralkodása idején ők lettek az udvari festőműhely vezetői. Első nagy munkájuk a *Hamzanama* kézirat volt. Az *Akbarnama* készítését valószínűleg 1569-ben kezdték, és 1590-ben fejezték be.

Az illusztrált kéziratot a South Kensington Múzeum (a mai V&A) vette meg 1896-ban, Mrs. Frances Clarke-tól. (1. ábra) Férje 1858-1862 között oudh-i megbízottként dolgozott (Oudh a mai indiai Uttar Pradesh állam területének egy része volt), és nyugállományba vonulásakor tett szert a kézírra.

1. ábra. Az Akbarnama album egy levele (377 mm × 250 mm)

Röviddel 1896 után a festett képeket és az illuminált címlapképet eltávolították a kötetből, bekeretezték és kiállították. Clarke írt a múzeumnak, rámutatva arra, hogy a festmények az Akbar idejében alkotott vezető festők sajtóságsos jegeit hordozzák, valamint a kézirat több pecsétet és bejegyzést is tartalmaz. Néhány pecsét és hátirat Jahangir császár és unokája, Aurangzeb uralkodása idejéből származik.

A teljes Akbarnama a South Kensington-i India Múzeum Mogul termében (a V&A múzeum épületszárnya) volt kiállítva 1936-tól 1955-ig. (2. ábra)

2. ábra. Az Akbarnama-kiállítás aSK-i Indiai Múzeum Mogul termében

Az Akbarnama lapjainak szerkezete és kezelés előtti állapota

A kézirat lapjai három papír rétegből vannak összekasírozva. A lapok felületét fényesre simították és keményítővel kenték át. A miniatúra festmények nem beültetések, hanem szervesen hozzátartoznak a lapokhoz. A miniatúrákat átlátszatlan pigmentekkel festették, kötőanyaguk arabmézga. Sok esetben a színeket polírozták (fényesre simították). Néhány helyen, ahol a festék lepergett, látni lehet a fekete krétával készült előrajzolást.

A festményt szabályos vonalakkal, átlátszatlan vízfestékkel festett keret veszi körül. Az alsó margó perzsa nyelvű jegyzeteket tartalmaz. Minden lap hátoldalán szöveges mező található. A kézirat szöveget tartalmazó lapjainak vastagsága eltér azokétól, amelyek teljes oldalukon festményt hordoznak.

Amikor 1896-ban a lapokat eltávolították a kötésből, az összeakasztó csíkokat a lapokon hagyták. A kézirat lapjait többféle savas kartonnal és papírral paszpartutzták. Az elő- és hátlapokon a képeket elcsúnyították barna és átlátszó javítócsíkokkal. Sok lap szélén szakadások voltak; az apró lyukak és csatornák rovarok ténykedésére utalnak. Néhány esetben az előoldali javítások belenyúlnak a képbe és csúnya deformálódást okoznak, mások pedig fontos lapszéli jegyzeteket takarnak el.

Sok miniatúráról rétegesen levált a festék és porlódott a pigment, valamint a festéken kopás

jelei is mutatkoztak. A vastag festékrétegek nagyon hajlamosak voltak a repedezésre, különösen, ha a felületet kifényesítették. Az arcok kifestésére használt fehér pigment különösen hajlamos a leválásra, annak következtében, hogy a simított pigmentek alatt hiányzott a ragasztó vagy a kötőanyag, vagy mert a vékony festékrétegre vastagabb festékréteget raktak.

A következő pigmenteket azonosították:

- indiai sárga,
- cinóbervörös,
- vörös vas-oxid,
- malachit,
- azurit,
- indigó,
- kármínvörös.

Rézöldet (verdigris) nem találtak az eddig vizsgált Akbarnama miniatúrákon. Ennek ellenére, hogy a miniatúrák 1932-től 1955-ig ki voltak állítva, a színek alig halványultak. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy a pigmenteket az elkevert kötőanyaggal viszonylag vastagon vitték fel, szemben a nyugati festményeken használt áttetsző vízfestékkel.

Megerősítés és javítás

A festék megerősítésére és rögzítésére metil-cellulóz 0,5 %-os vizes oldatát használták, amelybe pár csepp alkoholt tettek. Alacsony viszkozitású metil-cellulózt választottak, mert az a festékfelület fénytörését kevésbé változtatta meg, és a kiválasztott töménység nem okozott látható fényesedést a felületen. Az oldatot ecsettel vitték fel, miközben a festék felületét kis nagytűsű mikroszkóppal figyelték. Mivel a metil-cellulóz oldat híg volt, a festékeket száradás után újból átkenték.

Nagyobb problémát okozott a metil-cellulóz felvitele azokon a helyeken, ahol a pigment-szemcsék nagyon elporladtak. Nehéz volt nem elmozdítani a pigment maradványokat. Remélhetőleg, hasonló probléma esetén a jövőben az erősítő anyagot egy ultrahangos nedvesítő, vagy mikrofecskendő segítségével lehet feljuttatni a lapokra.

A barna papírfoltokat vizes metil-cellulóz pép „borogatással” vagy gőz helyi alkalmazásával távolították el. Figyeltek arra, hogy a javítások leoldására a legkevésbé nedvesítést használják, így kerülve el a lapok nem kívánt ráncolódását.

A rovarok okozta károkat, valamint a hasadásokat és szakadásokat oldalról vékony japánpapírral javították ki, amit előzőleg vízfestékkel

festettek meg. A japánpapírt búzakeményítővel ragasztották a papírhoz. A rovarjáratokat búzakeményítővel elkevert, foszlatott japánpapír rostokkal töltötték fel. Csak a legcsúnyább régi javításokat távolították el, mivel gyakran elég volt vízfestékkel vagy pasztellal módosítani a javítópapír színét. Minden esetben befestették a feltöltéseket, pótlásokat, de eredeti helyeken a hiányzó színeket nem rekonstruálták.

Néhány esetben, ahol a ráncolódás vagy vetemedés zavarta a miniatúra élvezhetőségét, megpróbálták a lapokat kisimítani. A fokozatos nedvesítést kétféleképpen végezték: Goretex és szívópapír szendviccsel, vagy úgy, hogy a lapokat egy nylon hálóval alátámasztva, hideg vízben fürdőtől függeszítették. Néhány esetben ezek a nedvesítő eljárások azt eredményezték, hogy préselés után a lapok enyhén homorúvá váltak. Azonban ez elfogadhatóbbnak tűnt, mint a helyi ráncosodás.

Paszpartuzás és a lapok kiállítása, bemutatása

1996-ban az Akbarnama miniatúrák állapotának felmérése után a következőket állapították meg:

- Minden paszpartu összeszorította a festmények széleit, ami a pigmentek ledörzsölődését eredményezte, főként, ha a képeket egymásra rakták és (Solander) dobozokban tárolták.
- Sok lap meghullámosodott, és ezáltal kiemelkedett a paszpartu nyílásából. Ennek következtében a pigmentek hozzádörzsölődtek a felettük lévő másik paszpartu hátsó lemezéhez.
- A többféle beakasztó eljárás megnehezítette az oldalak megfordítását és a kézirat hátoldalának megtekintését.
- A legtöbb felhasznált anyag nem felelt meg a konzerválásban használandó anyagok kritériumainak.

Az Indiai és Dél-Kelet Ázsiai Osztállyal való konzultálás után az a döntés született, hogy a kezeléseket a minimálisra kell csökkenteni, és olyan paszpartu módszert kell alkalmazni, ami nem rejti el, hogy a miniatúrák eredetileg egy beakasztott kézirat részei voltak. Tehát a vízfestmények vagy grafikák keretezésénél alkalmazott szokásos paszpartuzási technika, az egyedi lapok beültetése, ebben az esetben nem felelt meg. Az összeakasztó csíkokat – a lapok gerincoldala felől – a helyén hagyták, annak bizo-

nyítékaul, hogy a lapok eredetileg egy könyvtestben voltak rögzítve.

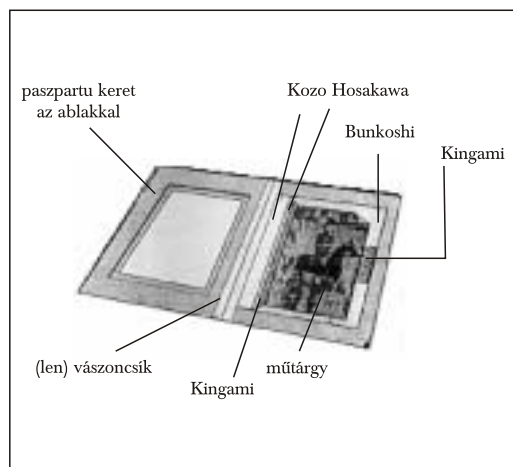
A paszpartu módszer megválasztásánál alapvető szempont volt az is, hogy a műtárgy kár okozása nélkül látható legyen. A paszpartu ablaknak elég mélynek kell lennie azért, hogy a festmény akkor se emelkedjék a nyílás fölé, ha újra meghullámosodnék. Az eredetinel nagyobb ablakot kell vágni a paszpartu kartonon, hogy a paszpartu felemelése nélkül is el lehessen olvasni a lap szélein lévő jegyzeteket. Ez különösen akkor fontos, ha az oldalt keretezve állítják ki. Legvégül pedig olyan anyagokat kell a munka folyamán felhasználni, amelyek a konzerválás követelményeinek megfelelnek.

A legalkalmasabb eljárásnak az igényeknek megfelelően alakított fascicule módszer (paszpartuba illesztés gerinc felőli csíkozással) tűnt. A fascicule-t (pótkötést), azaz egyes lapok kötetbe erősítését, Christopher Clarkson, a Bodleian Library munkatársa mutatta be.⁽¹⁾ Különböző anyagokkal végzett sok kísérlet alapján, a célnak legmegfelelőbb anyagnak a különböző vastagságú japán papíreperfa (kozy)-papír bizonyult. Búzakeményítővel ragasztva a japánpapír csíkokat a lapokra, erős és rugalmas támaszt lehetett létrehozni. Fontos megállapítani azt, hogy ez az eljárás, amit az Akbarnama paszpartuzására használtak, egy olyan, nagyon speciális megoldást jelent, amit mind a restaurátorok mind a kurátorok a műtárgy története és formája szempontjából egyaránt megfelelőnek ítélték. Ez a legalkalmasabb módszer az olyan tárgyaknál, amelyeket általában vízszintesen tárolnak, de nem feltétlenül javasolt azokhoz az indiai miniatúrákhoz, amelyeket hosszú időn át keretezve állítanak ki (ekkor a legjobb megoldás az, ha a felső szélre japánpapírból készített szegéllyel akasztják be a lapokat).

A fascicule (paszpartuba illesztés gerinc felőli csíkozással) elkészítése

Egy, a műtárggyal megegyező vastagságú *Kingami* papír csíkot ragasztunk búzakeményítővel a tárgy hátoldalának bal szélére. Ugyanebből a papírból egy fület erősítünk a lap jobb szélének közepére, szintén hátulról. Ennek a fülnak segítségével fordítjuk át a lapot. Ez egy kicsit feszítheti a tárgyat, de még mindig biztonságosabb, mint ha kézzel lapoznánk. A *Kingami* papír széleit leserfeljük, hogy minél kevesebb érintkezze a műtárggyal.

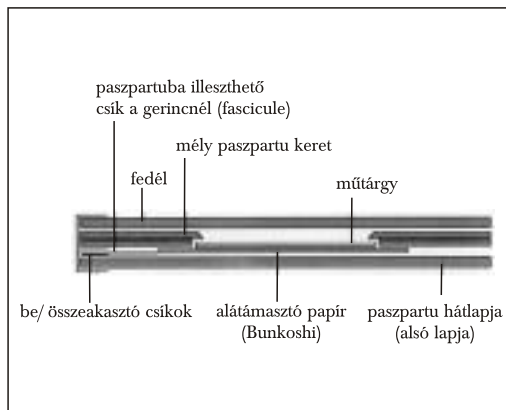
Egy vékonyabb japánpapírból (*Kozo Hosokawa*) széles csíkot ragasztunk a bal oldali Kingami csíkhöz, ezzel biztosítva a rugalmasságot a lap átfordításakor. Egy ív *Bunkoshi* papírt erősítünk a Kozo Hosokawa csíkhöz egy keskeny K.H. csikkal. Ez az ív szolgál a lap megtámasztására, amikor lapozzák. Végül a széles Kozo Hosokawa csík feleslegét visszahajtva, az alsó paszpartu kartonhoz ragasztjuk; így egy beakasztó csíkot kapunk. (3. ábra)

3. ábra. Az Akbarnama lapjainak paszpartuzásánál használt fasciculé módszer

A paszpartu ablakát 6 rétegű múzeumi kartonlemezbe vágjuk, akkorára, hogy a lapot éppen hogy körülfogja (leszorítsa), de tisztán látható legyen a festmény egésze, a széljegyzetekkel együtt. Annak biztosítására, hogy a paszpartu ne dörzsölje a festéket, egy másik, szintén 6 rétegű lemezbe a műtárgynál kicsit nagyobb ablakot vágunk. Ezt az előző paszpartu felső lapja alá (lapjához, alulról hozzá) ragasztjuk. Ez növeli a mélységet (távartóként működik), és biztosítja azt, hogy ha a paszpartu becsukják, a felső lemez nem nehezedik a pigmentréteg felületére. A második keret körbeveszi a tárgyat, de nem érintkezik vele, és bizonyos mozgásteret hagy a paszpartun belül a műtárgynak. Egy 2 rétegű múzeumi kartonból egy fedelet vágunk ki, amit egy vászoncsík segítségével hozzákapcsolunk a paszpartu alsó lemezéhez. Ez a tárolás során tovább védené, kezeletéskor pedig csak hátra kell hajtani. (4. ábra.)

Amikor az Akbarnama a kiállítás után visszakerül a raktárba, egy 2 rétegű múzeumi

4. ábra. A paszpartu keresztmetszete

kartonlap kerül mindegyik Solander dobozba, a tetejére. Ezt a nyitott ablakú paszpartu kerete fölé helyezik, ami megakadályozza, hogy a műtárgy átessen a keret nyílásán, amikor a hátoldalát szeretnék megnézni.

Köszönetnyilvánítás:

Sue Stronge, Divia Patel, Jo Darrah, Merryl Huxtable, Helen Lindsay, Danny Norman, Pauline Webber.

Anyagok

- Metil-cellulóz (kis viszkozitású típus; a 2%-os vizes oldat viszkozitása 20°C-on 337,5 - 630 CP) és búzakeményítő paszta
- Bunkoshi és Kingami papír
- Kozo Hosokawa papír
- Paszpartu karton (múzeumi lemez)

Hivatkozások

1. **Clarkson, C. Lindsay, H.:** Housing single sheet material: The development of the fascicule system at the Bodleian Library. (Egyes lapok elhelyezése: a fasciculé módszer kifejlesztése a Bodleian Library-nál). *The Paper Conservator* 18, 1994, 40-48. pp.